

Капость

Гі де Мопассан

(Зі спогадів дотепника)

В наші часи капосники скидаються на грабарів і звуться політиками. У нас уже не втинають добрих штук, міцних капостей, каверз, веселих, здорових і простих, якими розважалися наші батьки. А проте чим можна дужче розважити і насмішити людину, як не дотепною капостью? Що є більшою втіхою, аніж піддурити легковірного, познущатися з простака, ошукати хитрого, заманити крутія в безневинну і дурну пастку? Чи є щось приємніше, аніж дотепно покрити з людей, примусити їх самих посміятися з власної наївності, а потім зробити їм іще якусь шкоду, якщо вони надумують сердитися?

Ну, а я вже попожартував за своє життя! Та, й мені, дідько б його узяв, пришивали не одну квітку, ще й яку барвисту! Еге-е, я-таки вигадував немало капостей—і кумедних, і жахливих. Одна з моїх жертв через мій жарт переставилася. Проте втратою це ні для кого не було. Колись я вам про це розповім; тільки не вдаватиму з себе скромного, бо та капость зовсім не була пристойна, що ні, то ні! Діялося це в невеличкому селі під Парижем. Усі очевидці мого жарту і досі сміються до сліз на саму згадку, хоча сам одурений і помер від нього. Нехай земля йому пером!

Сьогодні ж я хочу розповісти про дві капості: про першу, придуману мною, і про ту, що підстроїли мені недавно.

Почнемо з останньої, бо вона здається мені не такою втішною, — адже я сам був її жертвою.

Щоосені я їздив у Пікардію до друзів, у їхній замок, щоб пополювати. Само собою, друзі мої були жартівниками. З іншими людьми я й знатися не хочу.

Коли я приїхав, мене* зустріли з королівськими почестями — це відразу насторожувало. Бахкали з рушниць, обіймали мене, пестили, немов чекаючи якоїсь великої втіхи, і я сказав собі: "Стережися, старий лисе, щось буде!"

За обідом усім було надзвичайно весело, аж надто весело. Я міркував: "Ти диви, як вони радіють, і без ніякої видимої причини. Мабуть, таки вони приготували якусь витівку. І, напевно, в ній гратиму якусь роль я. Будьмо обережні".

Весь вечір нестямно реготали. Я відчував у повітрі капость — як собака відчуває дичину. Але що саме буде, я не знав. Нашорошений, збентежений, не пропускав я жодного слова, жодного натяку або жесту. Все здавалося мені підозрілим, навіть фізіономії слуг.

Настав час лягати спати, і ось усі, зібравшись процесією, повели мене до спальні. Навіщо? Мені прокричали "На добраніч!". Я увійшов, замкнув двері і зупинився із свіжою в руці.

У коридорі було чути регіт і перешепти. Очевидно, за мною підглядали. І я уважно оглянув стіни, меблі, стелю, шпалери, підлогу, але не помітив нічого підозрілого. Було

чути, як під дверима ходять. Я був певен, що хтось зазирає у замкову шпарку.

Я подумав: "А що, як згасне свічка, і я залишуся в цілковитій темряві?" —і запалив усі свічки на каміні. Потім знов обдивився довкола, але так нічого й не помітив. Я обійшов навшпиньки всю кімнату. Нічого. Перевірив одну по одній усі речі. Нічого. Підібрався до вікна. Віконниці, міцні, товсті, дерев'яні віконниці, були відчинені. Я старанно зачинив їх, затяг широкі оксамитові завіси і приставив до них стілець, щоб захистити себе від нападу ззовні.

Потім обережно сів. Крісло було міцне. Лягти спати я не насмілювався. А час собі йшов. Кінець кінцем я вирішив, що все це по-дурному. Якщо за мною підглядали, як я думав, то, чекаючи успіху підготовленої капості, вони мусили б реготати, аж падати, з мого страху.

І я вирішив нарешті лягти. Проте ліжко здалося мені особливо підозрілим. Я потяг запону. Вона трималася міцно. І все ж там крилася небезпека. Що, як мене обіллє холодним душем з-під балдахіна або я раптом провалюся під підлогу разом із своїм ложем? Я перебирав у пам'яті всі свої колишні витівки. Мені зовсім не хотілося пошитися в дурні. А дзуськи!

І тоді я додумався до перестороги, що здалася мені чудовою. Обережно взявши за край матраца, я потихеньку потяг його до себе. Він піддався, разом із простиралами й ковдрою, і я витяг усе це на саму середину кімнати, просто проти дверей. Постелився там, як уже зумів, зате подалі від підозрілого ліжка й алькова. Потім загасив усі свічки й помацки уклався спати.

Принаймні ще з годину лежав, здригаючись від найменшого шелесту. Здавалося, в замку все було спокійно. І я заснув.

Спав я, напевно, довго й міцно; але зненацька прокинувся і підскочив: зверху навалилося щось важке, а на обличчя, шию і груди хлюпнула якась пекуча рідина. Я зойкнув з болю. Страшений брязкіт, немов завалився цілий буфет, напханий посудом, оглушив мене.

Придавлений нерухомою купою, я задихався. Намагаючись дізнатися, що це таке, я простягнув руки і намацав обличчя, ніс, баки. Тоді я з усієї сили уперіщив кулаком по цій пиці. У відповідь на мене посипався цілий град ляпасів і, вискочивши прожогом з-під мокрої ковдри, в самій сорочці я вибіг у коридор: двері були розчинені.

Матінко рідна! Вже був день. Усі позбігалися і побачили простертого на моїй постелі слугу — той не міг отямитися. Він ніс мені ранковий чай, але по дорозі, наткнувшись на моє імпровізоване ложе, гепнув просто на мене, перекинувши весь сніданок — без усякого лихого наміру — просто мені на обличчя.

Ужиті мною перестороги — те, що я щільно зачинив віконниці та постелився посеред кімнати, — і спричинилися, власне, до капості, якої я так боявся.

Що вже тоді попосміялися!

Інша витівка, про яку я хочу розповісти, стосується ще ранньої пори моєї юності. Було мені тоді років п'ятнадцять. На канікули я приїздив до родичів, знову ж таки у Пікардію, де в них був, знов-таки, свій замок.

У нас частенько гостювала літня пані з Ам'єна — нестерпна персона, лайлива, балакуча, зла і мстива.

Не знаю за що, але вона зненавиділа мене і безупинно клепала на мене, повертаючи на зло найневинніші мої слова або найменші вчинки. Одне слово, стара відьма!

Її звали паці Дюфур. Вона носила чорну, як смола, перуку, хоч їй уже стукнуло шістдесят, і на ту перуку чіпляла кумедні білі чепчики з рожевими стрічками. Її поважали, бо вона була багата. Я ж ненавидів її всім серцем і вирішив добре провчити.

Я саме закінчував передостанній клас; в курсі хімії мене особливо вразили властивості речовини, що зветься фосфористим кальцієм: кинута в воду, вона з вибухом займається і виділяє хмари білого смердючого диму. Щоб розважатися під час канікул, я поцупив кілька дрібок цієї речовини, зовні схожої на соду.

У мене був двоюрідний брат, мій одноліток. Коли я розповів йому про свій намір, він жахнувся з моєї зухвалості.

І от якось увечері, коли вся родина сиділа ще в вітальні, я потихеньку пробрався до кімнати пані Дюфур і відшукав (пробачте мені, пані) ту круглу посудину, що її звичайно ставлять під ліжком. Пересвідчившись, що вона зовсім суха, я вкинув туди добру дрібку фосфористого кальцію.

А потім сховався на горищі і почав чекати. Невдовзі звуки голосів і кроків сповістили мене, що всі розходяться по своїх кімнатах; запанувала тиша. Тоді я, затамувавши дух, спустився босоніж униз і припав до замкової шпарки.

Пані Дюфур ретельно готувалася до сну. Одну по одній познімала свою одягу і нап'яла на себе широкий білий капот, який наче повис на її кістках. Потім узяла склянку, налила води і, застромивши пальці в рот, — немов хотіла вирвати язик, — витягла якусь біло-рожеву штуку — і занурила її у воду. Я злякався, немов став свідком якоїсь ганебної й жахливої таємниці. То були усього-на-всього її вставні зуби.

Потім вона зняла свою чорну перуку, і в усій красі постала її маленька голівка, обліплена ріденьким сивим волоссям; це було так кумедно, що я мало не розреготався під дверима. Помолившись, вона підвелася і наблизилася до мого знаряддя помсти. Вона поставила його посеред кімнати, і, сівши, зовсім закрила своїм капотом.

Я чекав з калатанням серця. Вона сиділа спокійна, задоволена, щаслива. А я чекав... і теж був щасливий, як усякий, хто смакує помсту.

Спочатку я почув тихесенький звук, дзюрчання, і зразу ж потому — цілий залп вибухів, глухих, як далека канонада.

За одну мить обличчя пані Дюфур спотворив дикий жах. Вона кліпнула очима раз, удруге — і раптом схопилася з такою проворністю, якої від неї годі було чекати. І все глипала, глипала...

Біла посудина потріскувала, вибухала, повна перебіжного летючого полум'я, схожого на грецький вогонь стародавніх часів. Піднімаючись до стелі, клубочився густий дим, таємничий, незрозумілий, наче в кухні відьми.

Що вона могла подумати про це, бідолашна? Що це диявольські витівки? Чи якась

страшна хвороба? Може, їй спало на думку, що викинуте з неї полум'я мало пожерти її утробу, що воно виверглося, наче з жерла вулкана, і могло висадити її, як гармату, куди набито подвійний заряд?

Вона стояла в нестямі від жаху, прикипівши очима до страшного феномена. Потім раптом заверещала так, як я зроду не чув, і гепнулася навзаки.

Я дав драла і, сховавшись в ліжку, міцно заплющив очі, немов бажаючи довести собі, що я до цього непричетний, що я нічого не бачив і навіть не виходив з кімнати.

"Вона померла, — думав я. — І це я її вбив".

І збентежено прислухався до руху в будинку.

Ходили туди й сюди, розмовляли, потім я почув регіт; а далі мені перепало кілька добрих ляпасів. Я пізнав батькову руку.

Наступного дня пані Дюфур була дуже бліда. Щомиті вона пила воду, очевидно, намагаючися всупереч запевненням лікаря загасити пожежу, яка, здавалося їй, спалювала її нутрощі.

Відтоді, коли при ній заходила мова про якусь хворобу, вона глибоко зітхала і бурмотіла:

— О пані, якби ви тільки знали, які дивні на світі бувають хвороби...

Але більше нічого не додавала.